№ 160 Օգոստոսի 28 (Սեպտեմբերի 9) 1881 Օգոստոսի 28 (Սեպտեմբերի 9) № 160

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ. կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Ստորագրագրերի դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція ‹Мшакъ›

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:
Յայտարարութիւնների համար. վճարում են
խորամնչիր տողին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ՝ Բժշկական վարչութեան կողմից: Նամակ Կարսից: Նամակ Երեւանից: Նամակ Շուշուց: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ՝ Հայոց խնդիր: ‹Новости› լրագրի յօդուածը: Բուլղարիա: Ֆրանսիա: Նոր դաշնակցութիւն: Նամակ Թիւրքիայից: Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Կովկասի և Անդրկովկասի բժշկական քաղաքական վարչութիւնը յայտնում է ընդհանուր գիտութեանը, որ ներկայ թւի օգոստոս ամսի վերջերում Անդրկովկասեան Մանկաբարձական դպրոցում տեղի կունենան ընդունողական հարցաքննութիւնները այն անձանց համար, որոնք ցանկանում են մտնել դպրոցի աշակերտուհիների թւում, մանկաբարձական արհեստը սովորելու համար:

Մանողներից բարձր կուրսի վրա, որի ուսման ընթացք աւարտողները ստանում են մանկաբարձի կոչումը և իրաւունք ունեն մտնել պետական ծառայութեան մէջ քաղաքային և գաւառական մանկաբարձի անունով, պահանջվում է՝ ռուսաց լեզուից՝ կանոնաւոր կարդալ և թելադրութեամբ գրել, նոյնպէս բերանացի պատմել և գրել կարդացածը: Թւաբանութենից,—առաջին չորս կանոններ (գումարում, հանում, բազմապատկում և բաժանում), անուանական թւեր և կոտորակների վրա հասկացողութիւն: Կրօնից,—գլխաւոր աղօթքների իմանալը:

Ստորին կուրսում մանողներից, որտեղ աւարտողները ստանում են գիւղական մանկաբարձի կոչումը և իրաւունք ծառայութիւն մտնել, որպէս գիւղական մանկաբարձներ, պահանջվում է միայն կարդալ և գրել ռուսերէն և բերանացի պատմել կարդացածը:

Ընդունվում են կանայք և օրիորդներ, 16 տարեկան հասակից ոչ պակաս և 30 տարեկան հասակից ոչ աւել: Խնդիրքները տրվում են въ Управленіе медицинскою частью гражданскаго вѣдомства (Սապերնայա փողոց, Խարլովի տուն), մետրիկական վկայականով հանդերձ և գրաւոր թոյլտւութեամբ մանողի ծնողներից կամ ամուսնից, եթէ մանող աշակերտուհին պսակված կին է:

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

Օգոստոսի 15-ին

Աղքատ հայերը, որոնք կաղզմանի միջով Թիւրքաց Հայաստանից գալիս են Անդրկովկաս մշակութիւն անելու համար, ենթարկվում են կարսի նահանգի քիւրդերի հարստահարութիւններին, որոնց իւրաքանչիւրից պահանջում են մի մի րուբլ և աւելի, որպէս պատմում են վնասվածները: Օրինակ, այս տարվայ մարտ ամսին 40 մարդիկ գալով Մուշի պաշալիկի Բուլանըղի սանջակի Կաքա գիւղից, Խարուզ անուանված անցքից անցնելու ժամանակ (որը Բաշ-կեայ հայկական գիւղից բարձր է) կանգնեցրեց նրանց մօտակայ գիւղի մէկ քիւրդ, պահանջելով իւրաքանչիւր մարդուց երկու րուբլ: Հայերը մերժեցին քիւրդի այդպիսի լիրբ պահանջը, որի պատճառով քիւրդը (կարծեմ գիւղի ստարշինայի որդին) իմաց տուեց գիւղում: Այն ժամանակ բոլոր բնակիչները դուրս եկան զինաւորված և սկսեցին սպառնալիքներով պնդել, որ ճամբորդները կատարեն իրանց համագիւղացու պահանջը: Քիւրդերը, տեսնելով անզէն հայերի կամակորութիւնը, սկսեցին ծեծել և նրանցից մէկի գլուխը պատռեցին: Հայերից երկու մարդ վազեցին Բաշկեայ և իմաց տուեցին ամբողջ գիւղի քիւրդերի իրանց վրա յարձակվելու մասին, իսկ մնացած ընկերները դագանակներով և փայտերով զինաւորվելով, սկսեցին կռւել: Հայերից մէկը Ցարոյ (Ցարութիւն) անունով երկու քիւրդերի գլուխները ջարդեց: Բաշկիայից կազակները եկան այնտեղ, քիւրդերին բռնեցին և բերեցին տեղական վարչութեան մօտ: Քիւրդերը իրանց արդարացնելու համար բամբասանքներ բարդեցին հայերի գլխին, իբր թէ վերջինները նրանցից ոչխար գողացան մորթելու համար: Հայերը մերկացնում էին նրանց այդպիսի հնարած սուտը նրանով, որ ա. ամբողջ Թիւրքիայում օրինակ չը կայ, որ հայերը գողութեամբ պարապելիս լինէին, բ. որ այժմ որպէս մեծ պաս հայոց կրօնը արգելում է իրանց միս ուտել: Քիւրդերից մինչև 20 մարդ կարս ուղարկվեցան, ուր և դիմեցին նրանց ազգականները: Վերջինները խնդրելով տեղական հայ եպիսկոպոսին վիրաւորվողներին վիրաւորողների հետ հաշտեցնելու մասին, կարողացան գործը խաղաղութեամբ վերջացնել:

Հայերը օտար երկրում մշակութիւն անելուց յետոյ իրանց հայրենիքը վերադառնալու ժամանակ, առնում են Թիֆլիսում և ուրիշ տեղեր զէնքեր ճանապարհի վրա իրանց պաշտպանելու համար քիւրդերի և կովկասեան լեռնական թափառաշրջիկների դէմ: Սահմանի վրա եղած կազակները խլում են զէնքերը այդ թշուառներից, ասելով, որ վերջինները իրաւունք չունեն զէնքը ձեռին անցնել ռուսաց սահմանից: Օգտաւէտ կը լինէր, եթէ հայ մշակ դասին, հայրենիք վերադառնալու ժամանակ, սահմանական գաւառական և նահանգական գլխաւորներից տրվելիս լինէր ապահովական թերթ թշուառներին այդպիսի բռնաբարութիւններից ապահովելու համար:

* * *

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

Օգոստոսի 15-ին

Ահաւասիկ չորրորդ անգամն է, որ Երեւանի քաղաքային խորհրդարանի նիստերում կարդացվում է քաղաքի եկամուտքի ցուցակը: Ներկայ 1881 թւականի համար: Մուտքը հասնում է մօտաւորապէս յիսուն ու երեք հազար րուբլու. իսկ ելքը, որ դեռ ամբողջապէս չէ կարդացվել, կը լինի եօթանասուն և հինգ հազար: Ուրեմն ելքը քսան և երկու հազար րուբլով բարձր է մուտքից: Թէ որտեղից, ինչ միջոցներով պէտք է ծածկվի Երեւանի համար այդ ահագին դեֆիցիտը,— դա մի մեծ և նշանաւոր հարց է, որի համար դժուար է ասել, թէ ինչ տնօրինութիւն կանի քաղաքային խորհրդարանը:

Խոստանալով մի այլ յօդուածով ցոյց տալ մի քանի հաստատ աղբիւրներ, որոնցով քաղաքը միջոց կունենար միանգամից ազատվելու այդ ահագին և այլ պարտքերից և բացի դրանից կունենար մի պատկառելի մեծ գումար,—ես այստեղ կամենում եմ խօսել ելքի մէջ մտած այն ռոճկի մասին, որ ստանում է քաղաքային քարտուղարը:

Անցեալ տարի այդ պաշտօնի համար նշանակված էր 1200 րուբլի, իսկ ներկայ թւականում միայն 1000 րուբլի: Ահա այս երկրորդ տարին է, որ քարտուղարի պաշտօնը կատարում է ինչ որ մի պ. Ա. Ա...եանցը: Փորձերը ցոյց էին տուել, որ առաջին տարում քարտուղարի ընտրութիւնը անաջող էր եղել. այս պատճառով ‹Փսակ› լրագիրը երկրորդ ընտրութիւնները լինելուց առաջ, իր մի առաջնորդող յօդուածում ցոյց տուեց, թէ ինչ արժանաւորութիւններ, ինչ առանձին յատկութիւններ պէտք է ունենայ քաղաքային քարտուղարը: Այնու ամենայնիւ ընտրութիւնների ժամանակ մեր քաղաքի պատուելի ներկայացուցիչ—պ. պ. ձայնաւորները կրկին ընտրեցին իրանց առաջվայ քարտուղարին, կամենալով, երևի, դրանով սեացնել ‹Փսակի› պ. խմբագրին, որ իմ կարծիքով, անզգուշութեամբ թոյլ էր տուել իրան երկրորդ յօդուածում ասելու նոյն քարտուղարի վերաբերութեամբ. ‹երեւը այդ մարդու երկար, շատ երկար է....› Քարտուղարն ընտրվեցաւ, բայց դրանով ‹Փսակի› խմբագիրը ոչինչ վնաս չը տեսաւ. Վնասը ամբողջ քաղաքինն էր, որի համար, անկարծիք, բաւականին նշանակութիւն ունի քաղաքային քարտուղարը, միայն թէ սա ճշտութեամբ և պարտաճանաչութեամբ կատարած լինի իր պաշտօնը: Բայց, ինչպէս խոստովանվում է ամբողջ քաղաքային վարչութիւնը և ինչպէս հաստատ աղբիւրներից լսում ենք, պ. Ա. Ա...եանցը ամենեւին չէ ուզում ճանաչել և կատարել իր պաշտօնը. Նա եթէ գալիս է վարչութիւն, այդ միայն նրա համար է, որ նա ունենում է իր սեփական գործը. այս ու այն մարդու համար խնդիրներ է գրում, մեր քաղաքի Յ. Ղար...եանցի պէս փաստաբանութիւն է անում և այլն և այլն և շատ անգամ վարչութիւնից դուրս է գնում հէնց այն ժամանակ, երբ ինքը քաղաքագլուխը նստած պ. պ. անդամների հետ նիստ են ունենում, կամ խօսում են մի շատ հարկաւոր գործի համար, որ պէտք կը լինէր թղթի անցնելու, արձանագրելու և այլն: Բացի սրանից քարտուղարի բացակայութիւնը վարչութիւնից ունենում է և հետեւանքը, որ հարկաւոր գործերը մնում են անկատար և երկար մնում են քնած և կամ փականքի ենթարկված. Երկրորդ՝ քաղաքի մաքրութեան վերաբերեալ պաշտօնական թղթերը այս այն մարդու վրա յետաձգվում են, քաղաքի բնակիչների համար պարտաւոր կանոնների այս կամ այն յօդուածի խախտելու մասին արձանագրութիւններ չեն կազմվում, կամ ուշանում են և այդպիսով մեղադրվող քաղաքացին անպատիժ մնալով, առուները խախտված է պահում և չէ նայում, որ նրանցից դուրս եկած ջուրը վնասում է տներին, փողոցներին, նեղութիւն է տալիս անցորդներին, հոգս է պատճառում կառապաններին և այլն. քաղաքային փողոցները, հրապարակները լցնում են աղբով, օդն ապականող զանազան լուացքաջրով և ուրիշ այնպիսի շատ բաներ: Ցնօրէն—պաշտօնեան (исполнит. чиновникъ) յայտնում է այդ անկարգութիւնների մասին վարչութեանը, բայց սա աշխատող ձեռքերի, գործող գլուխների պակասութիւն ունենալով, ծանրացնում, ուշացնում է գործը. այն ինչ քարտուղարը ‹իր քէֆին› ման է գալիս: Երբ շատ անգամ նրան հարց են առաջարկել, թէ ինչու նա չէ գնում իր գործին, նա պատասխանել է. ‹Ես ընտրված եմ միայն խորհրդարանի և ոչ վարչութեան քարտուղարի պաշտօնի համար›: Քարտուղարի այդ յանդուգն խօսքերը լսել է և ինքը վարչութիւնը, բայց լռում է. Զը լինի սա ես մտածում է. ‹մենք հակառակում էինք, սեացնել էինք ուզում Ա. Ա...ցին, ինչու նրան ընտրեցիք, պ. պ. ձայնաւորներ. ուրեմն եթէ ընտրել էք, թող ձեր գործերը դանդաղ ընթանան, ինչպէս մինչև այժմ ընթանում էին›: Բայց թող այս էլ մտածի վարչութիւնը, որ եթէ նա ‹ինադ անի էլերին, քամակը տայ գլերին›. Միմեանցից ջիգր հանելու ժամանակ չէ. թող ինչ անելու են անեն. Մենք մի լաւ քարտուղարի շատ հարկաւորութիւն ունենք.... Այն հազար րուբլ ռոճիկը, որի համար յիշեցի, մի այնպիսի ռոճիկ է, որով հեշտ կարելի է մի պարտաճանաչ, խորհող, մտածող և մինչև անգամ օրէնսգէտ քարտուղար ճարել: Այդպիսինները շատերը կը գտնվեն Երեւանում:

* * *

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

Օգոստոսի 18-ին

Թէպէտ քաղաքիս բնակիչները մեծ օգնութիւն են հասցնում ուսման առաջադիմութեանը, նոր ուսումնարանների բանալուն և այլ գործերին, որոնք ուսման են վերաբերվում, բայց այդ օգնութիւնը նրանք անում են ոչ թէ իրանց սեփական հոգացողութեամբ և աշխատանքով, ոչ թէ իրանք հասկանալով դրա օգուտը, այլ ակամայ վճարում են այսպիսի գործերի համար, ցանկանալով ցոյց տալ, որ իրանք էլ ազգութեան մէջ բարի գործի և լուսաւորութեան տարածելում յետ չեն մնում միւսներից: Բայց քննելով թէ իրաւ լուսաւորութեան համար են վճարում այդ փողերը թէ ոչ, համոզվում ենք հակառակի մէջ: Նրանք վճարում են ոչ թէ լուսաւորութեան համար, այլ բարեգործութեան պարտքից ազատվելու համար, որովհետև լսել են թէ ունեւոր մարդկանց պարտքն է օգնել ազգութեանը: Շատ գովելի գաղափար. բայց դրանով և վերջացնում են իրանց հոգացողութիւնը և պարտաւորութիւնը ուսումնարանի վերաբերութեամբ: Այլ ես երբէք ուշադրութիւն չեն դարձնում թէ իրանց որդիքը ինչ են սովորում, ինչ աստիճանի են կրթվում, անում են արդեօք որ և է առաջադիմութիւն, թէ ոչ: Մեր ծնողները տանը երբէք չեն հարցնում իրանց զաւակներին, արդեօք մի բան հասկանում են դասերից, չեն հետաքրքրվում արդեօք տանը պատրաստում են ուսումնարանում տուած դասերը: Վերջապէս երբ հարցաքննութիւն է լինում, ծնողները չեն էլ հետաքրքրվում ներկայ գտնվել հարցաքննութիւններին, տարվայ ընթացքում իրանց զաւակների արած առաջադիմութեան հետ ծանօթանալու համար:

Ուսուցիչները տեսնելով որ ծնողները անտարբեր են դէպի իրանց մանուկների ուսման գործը, իրանք էլ դառնում են անտարբեր: Թէ որքան անհոգ են դէպի մանուկները թէ ծնողները և թէ դպրոցները պարզ երեւում է մեր դպրոցներում աւարտած երիտասարդների բարք ու վարքի վրա. շատ գովելի չէ, առհասարակ, սրանց բարք ու վարքը:

Հայի մէջ ամեն բան փառքի համար է, ամեն բան ցուցամոլութիւն է: Նա բնաւ չէ հոգում իր որդու ուսման վրա, բայց նեղանում, վիրաւորվում, բարկանում է երբ իր հարեւանի որդին անց է կացել մի դասատանից հետեւեալ դասատունը, իսկ իրան որդին ոչ: Պատահել են դէպքեր երբ հայ ծնողը, իմանալով որ որդին չէ փոխվել աւելի բարձր դասատուն, հանդիպելով ուսուցչին հրապարակի վրա, չարաչար ծեծել է նրան գաւազանով:

Դուք զուցէ չէք հաւատայ, եթէ ասեմ որ մեր հոգեւոր դպրոցից աւարտածներից և ատեստատ ստացած աշակերտներից մի քանիսը ոչ թէ միայն փողոցի սրիկաներ դարձան, բայց և աւազակ դարձան լեռներում: Բայց իմ այդ ասածս փաստերով կարող եմ ապացուցանել:

* * *

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թիֆլիս, 27 օգոստոսի

Այսօր ստացայ ‹Journal d'Orient› Վիէննայի լրագրի առաջին համարները, որ ուղարկեց ինձ բարեկամներիս մօտ ստորագրութիւն բացանել

այդ ազգօգուտ լրագրի համար։ Պարոնների ազգանունները, որոնցից իւրաքանչիւրը տուեց 4 րուբլ, խնդրեմ տպեցէք «Մշակի» մէջ և փողը հասցրէք ուր հարկն է։

Ահա ազգանունները։ Գէորգ Հէջուբեանց, Բագրատ Նաւասարդեանց, Նիկողայոս Փրիդոնեանց, Միքայէլ Կեանջեցեանց, Տիգրան Տէր Օհանեանց, Գրիգոր Սէրէբրակեանց, Գրիգոր Աղաբեգեանց, Յովհաննէս Քոչարեանց, Ստեփաննոս Արասխանեանց, Եագոր Գրիգորեան Արութինով, Բաղդասար Քալանթարեանց, Մկրտիչ Յովհաննէսեանց, Ալէք. Այվազեանց, Պետրոս Մէլիքեանց, Գէորգ Քիւրքչեանց, Մարտիրոս Գուլղարեանց, Մկրտիչ Ռոստոմեանց, Նիկողայոս Բողարջեանց, Միքայէլ Սափարեանց, Գէորգ Ցոլօկեանց։ Ընդամենը 80 րուբլ։

Գէորգ Հէջուբեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յօգուտ «Ժուռնալ դ'Օրիան» հաւաքվել է այժմ 153 րուբլ։ Բայց մենք, չը սպասելով ստորագրողների, արդէն մի քանի օր սրանից առաջ ուղարկեցինք «Ժուռնալ դ'Օրիան» լրագրի խմբագրին 500 րուբլ Թիֆլիսի փոխադարձ կրեդիտի ընկերութեան ձեռքով։

—

Մեզ խնդրում են յայտնել որ կիրակի, 30-ին օգոստոսի լինելու է Թիֆլիսի Ալէքսանդրեան այգիում ժողովրդական զբօսանք յօգուտ մեր քաղաքում հիմնվող որբանոցի։ Կը լինի լուսաւորութիւն, ձիարշաւ պրիզներով, հրացանաձգութիւն, զուռնա, երաժշտութիւն, երգեցողութիւն, ֆէյէրվէրկ և այլն։

—

ԽԱՐԿՕՎԻՑ հաղորդում են լրագիրներին, որ Խարկօվի համալսարանի խորհուրդը վճռել է թոյլ տալ Մօսկվայի համալսարանից արձակված ուսանողներին մտնել Խարկօվի համալսարանը, հարցաքննութիւն տալուց յետոյ։

—

Մենք իմացանք որ մի քանի պարոններ Թիֆլիսում ստացան վերջապէս «Ժուռնալ դ'Օրիան» լրագիրը։

—

Լսում ենք որ երէկ վերադարձել է Թիֆլիս և այս օրերս գնալու է Էջմիածին հայր Խորէն Ստեփանէն, որ մի տարի առաջ արտասահման ուղարկվեցաւ Կաթողիկոսի հրամանով մանկավարժութիւն սովորելու համար։

—

Պարոն Արշակ Մամուլեանցից, որ «Միացեալ ընկերութեան» կողմից մի թերթ էր ստացել այդ ընկերութեան համար փող ժողովելու նպատակով, ստացանք 62 րուբլ, որ պարոնը այդ թերթով հաւաքել է հետևեալ անձերից։ Յարութիւն Տէր-Յովհաննէսեանց 5 ր., Յովհաննէս Թումեանց 5 ր., Հայրապետ Աւետիսեանց 5 ր., Գէորգ Մուքայէլեանց 5 ր., Յարութիւն Հախվէրդեանց 5 ր., Սարգիս Ալէքսանեանց 5 ր., Լուսանկար Արտօ 1 ր., Եագոր Կուզանեանց 1 ր., Բարսեղ Թումանեանց 5 ր., Բարսեղ Խանդամեանց 5 ր., Գրիգոր Թումանեանց 3 ր., Յակոբ Ջավախեանց 5 ր., Մէլքոն Մէլքոնեանց 5 ր., Անյայտ 1 ր., Ա. Մախմուրով 1 ր., Ակօպով 1 ր., Ջանջուղազով 1 ր., Անյայտ 1 ր., Անտոն Բարսեղեան 1 ր., Անյայտ 1 ր.։ Ընդամենը 62 ր.։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԽՆԴԻՐ

Շարունակում ենք ծանօթացնել ընթերցողին «Journal d'Orient» լրագրի յօդուածի հետ Հայոց խնդրի վերաբերութեամբ։

Հայերը Թիւրքիայում, ասում է լրագիրը, չեն ձգտում ոչ դէպի քաղաքական անկախութիւնը, ոչ էլ դէպի որ և է անջատումը Թիւրքաց կայսրութենից։ Նրանք մինչև անգամ չեն պահանջում որ իրանց երկրի բոլոր նիւթական աղբիւրների արդիւնքները գործ դրվեն միմիայն իրանց երկրի պէտքերի համար։ Նրանք խնդրում են միայն որ իրաւունք ունենան իրանք հաւաքել իրանց սեփական հարկերը, այն էլ կայսերական գանձին բաւականութիւն տալուց յետոյ, իրաւունք ունենան իրանց սեփական միջոցներով ստեղծել իրանց հայրենիքում բուն նահանգական հաստատութիւններ, ինչպէս օրինակ՝ տեղական պահապան զօրաբաժին, դատարաններ, դպրոցներ, կրօնական հիմնարկութիւններ բոլոր դաւանութիւնների համար, հասարակաց հիմնարկութիւններ և այլն։

Հայերը հաւատացած են, որ սեփական իշխանութեամբ, տեղական, սեփական պէտքերի համար հարկեր հաւաքելու իրաւունքը կը նպաստի րէֆօրմների և բարենորոգումների իրագործմանը, որովհետև կապահովցնի վարչութեան ձեռքով իրագործելի վերանորոգութիւնները և կը հաստատի մի հիմնաւոր հսկողութիւն նրանց օրինաւոր գործադրութեան վրա։ Այդպիսով վարչական գործունէութիւնը Հայաստանում կամայականութեան վրա հիմնված չի լինի, որովհետև ոչ մի իշխանութիւն չէ կարող այն աստիճան հոգ տանել բարենորոգումների իրագործման մասին, որքան ինքն ժողովուրդը։ Ուրիշ կողմից, կայսերական կառավարութեան շահերը իսկապէս համանման լինելով պետութեան հպատակների շահերի հետ, կառավարութիւնը նպատակայարմար և իմաստուն վարչութեան սկզբունքներին համապատասխան կը գտնի պահանջել երկրից միայն այն միջոցները, որոնք անհրաժեշտ են ընդհանուր պետական կարիքներին, թողնելով տեղական ինքնավարութեանը բաւականացուցիչ միջոցներ տեղական պիտոյքները լրացնելու համար։ Հարկապահանջութեան ձեւը կարող է հետևեալը լինել։ Նահանգապետը և նրա հրահանգներին հպատակվող այլ և այլ գաւառների կառավարիչները, իրաւունք պէտք է ունենան հաւաքել իւրաքանչիւր գաւառի քաղաքներում անուանի, ընտրված անձերից բաղկացած ժողովներ։ Այդ ժողովների գումարման եղանակը և նրանց կազմակերպութիւնը այժմից դժուար է որոշել, բայց նահանգապետը և գաւառների կառավարիչները նախ և առաջ իրանք կը մասնակցեն ժողովի անդամների ընտրութեան գործում, ընտրելով այդ անդամներին գաւառի անուանի և հաւատարիմ անձերից։ Իսկ ընդհանուր ժողովը, որ կը գումարվի ամբողջ նահանգի կենտրոնում, կամ մայրաքաղաքում, կազմված կը լինի պատգամաւորներից, որոնք ընտրված կը լինեն նոյն իսկ գաւառական ժողովների ձեռքով։ Այդ ընդհանուր ժողովը պէտք է ունենայ մի պաշտօն միայն, այն է որոշել հարկերը և յատկացնել նրանց իրանց նպատակին։ Ժողովը չի միջամտի ոչ վարչութեան, ոչ էլ արդարադատութեան գործի մէջ։ Վարչութիւնը և երկրի հասարակական զարգացումը հետզհետէ ցոյց կը տան այն վերջնական ձեւն ու եղանակը, որ պիտի գործ դրվի ժողովի անդամների ընտրութեան և նրա գործունէութեան ընդարձակման վերաբերութեամբ։ Բայց մեզ թվում է, որ գոնէ առաջին ժամանակի համար, որպէս զի երկիրը չընկնի գործերի խառնաշփոթութեան մէջ, որ անխուսափելի է մի ազգաբնակութեան համար, որ երկար ժամանակ օտար էր մնացել, իր սեփական շահերը ղեկավարելու գործին, ինքնավարութեան մեր ցոյց տուած սահմանները համապատասխան են իմաստութեան և զգուշութեան կանոններին։

Հայաստանի նահանգների այդ ընդհանուր ձեւով գծագրված կազմակերպութիւնը միջոց կը տայ ապահովել Հայաստանի թէ քրիստոնեայ և թէ մահմետական բնակիչների բարօրութիւնը, որոնք բոլորն էլ սուլթանի հպատակներ են, բոլորն էլ մի և նոյն իրաւունք, մի և նոյն շահ ունեն օրինաւոր կերպով կառավարված լինելու։ Այդ տեսակ կազմակերպութեան նպատակն է երկրի ընդհանուր բարօրութիւնը. դրանից յետոյ Հայաստանի մահմետական և քրիստոնեայ ժողովրդի թէ փոխադարձ համեմատութիւնը դառնում է մի երկրորդական խնդիր։

Այդպիսով ոչինչ փոխված չի լինի երկրի քաղաքական դիրքի մէջ. միայն վարչութեան մէջ կը մտնեն նոր պաշտօնեաներ, որոնք իրանց գործունէութեան մէջ զսպված կը լինեն օրգանական հիմնարկութիւններով, մանաւանդ դատաստանի արդար կանոնադրութեամբ, պարտաւորված կը լինեն գործադրել սուլթանից հրատարակված վերանորոգութիւնները և այլ ևս չեն համարձակվի նրանց անգործադրելի թողնել, ինչպէս անում էին բոլոր նախկին րէֆօրմների հետ, որոնք միշտ խոստացվում էին, բայց երբէք չէին իրագործվում։

„НОВОСТИ“ ԼՐԱԳՐԻ ՅՕԴՈՒԱԾԸ

Կ. Պօլսից ստացած տեղեկութիւններին նայելով, Բ. Դուռը ծանր կերպով պարապված է այն հարցով, թէ ինչ միջոցով կարելի էր ազատվել գեաւուրների վիրաւորիչ և ծանր հսկողութիւնից։ Սուլթան Աբդուլ-Համիդ խոստովանում է, որ նորագոյն ժամանակների անցքերը չը կարողացան մահմետական աշխարհի խալիֆայի նշանակութիւնը բարձրացնել։ Բայց որովհետև փադիշահը ինքնուրոյնութիւն և եռանդ չունի, այդ պատճառով այդ բանը յանձն առաւ իր վրա մեծ վէզիր Սաիդ-փաշան, որը այս օրերս սուլթանի հետ երկար և ծանր խօսակցութիւն ունէր։ Անգլիական լրագիրներում մենք հետաքրքիր մանրամասնութիւններ ենք գտնում այդ տեսութեան մասին։

Ամենից առաջ վէզիրը յայտնեց սուլթանին, որ Բ. Դուռը ամեն միջոցներով պէտք է աշխատի, որ Եւրոպան միջոց չունենայ յօգուտ Հայաստանի գործերի մէջ խառնվելու. յետոյ նա նախազգուշացրեց Համիդին եւրոպական պետութիւնների կողմից լինելի երկրորդ միջամտութեան դէմ, որը անհրաժեշտ է հեռացնել ինչ կուզէ լինի, որովհետև նա վերաբերվում է ընդհանուր րէֆօրմների մտցնելուն Թիւրքիայում և անմիջապէս բղխում է Բեռլինի դաշնագրից։

Սաիդ-փաշան ապացուցեց սուլթանին, որ եթէ Եւրոպային թոյլ տրվի խառնվել և գործել յօգուտ Հայաստանի, այն ժամանակ այդ նահանգը շատ հեշտ կարող է Թիւրքիայի համար մի տեսակ Բօլգարիա դառնալ։ Հէնց որ Եւրոպան Հայաստանի գործերի մէջ կը խառնվի, այն ժամանակ կաբինետները խնամակալութիւն կը հիմնեն, որին և կը յանձնվի րէֆօրմների մտցնելը, իսկ յետոյ մի որ և իցէ ցանկացող կը գտնվի, որի համար և կը ստեղծվի գահը։ Մէկ այդպիսի տխուր հանգամանք հեռացնելու համար, վէզիրի կարծիքով, անհրաժեշտ է, որ Բ. Դուռը նախատեսէ պետութիւնների ցանկութիւնները և աշխատէ ամենաշուտ ժամանակում ընդհանուր րէֆօրմներ մտցնել, որոնք տարածվելով և Հայաստանի վրա, հէնց այդ բանով կը հեռացնվէր Հայոց խնդրի ծագումը։

Ապա Սաիդ-փաշան ներկայացրեց սուլթանին րէֆօրմների մէկ ամբողջ պրօգրամ, մի և նոյն ժամանակ մատնացոյց արաւ այն բանի վրա, որ բոլոր այս վերանորոգութիւնների վերջնական, թէպէտ և առժամանակ գաղտնի նպատակը պէտք է լինի դաշնագիրների վերջնականապէս ոչնչացնելը, որոնց գոյութիւնը վիրաւորիչ է Բ. Դրան համար։ Սուլթանը բոլորովին համաձայն էր վէզիրի այդ կարծիքների հետ և վճռաբար յայտնեց, որ դաշնագիրները ամօթալի շղթաներ են, որոնցով Եւրոպան կապել է Թիւրքիային, որ դրանով աշխարհ ապացուցանի Օսմանեան կայսրութեան տկարութիւնը։ Միայն արմատական ներքին վերանորոգութիւններ մտցնելով կարելի է ջնջել դաշնագիրները, որի համար պէտք է որ պետութիւնները իրանց համաձայնութիւնը տան։ Բայց կարելի՞ է արդեօք Թիւրքիայում րէֆօրմներ մտցնել, որոնց պատճառով պետութիւնները համաձայնվէին ոչնչացնել դաշնագրութիւնները, որոնք միակ պաշտպաններն են Թիւրքիայում ապրող օտարների համար Թիւրքաց արդարադատութեան դէմ։ Այդ բանի մէջ կարելի է սաստիկ կասկածել։

ԲՕԼԳԱՐԻԱ

Լրագիրներին հաղորդում են հետևեալը։ Անբաւականների թիւը Բօլգարիայում հետզհետէ աւելանում է և իշխան Ալէքսանդրը չը գիտէ, թէ ում հաւատայ։ Մի և նոյն ժամանակ իշխանի խորհրդատուները անդադար սխալներ են անում, որոնցից պէտք է զգուշանալ ներկայումս։ Օրինակ, ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրը պահանջում է բոլոր պրօֆէսօրներից և ուսուցիչներից, որ նրանք բացարձակ յայտնեն իրանց համակրութիւնը դէպի բօլգարական պետական գործերի այժմեան դրութիւնը և արձակում է պաշտօնից նրանց, որոնք չեն կամենում դաւաճանել իրանց համոզմունքներին։ Այդպիսով 35 պրօֆէսօրներ են արձակված, միւսները իրանք հրաժարական են տալիս և ուղևորվում են Արեւելեան-Ռումելիա, որտեղ գտնեն գնահատել ընդունակ մարդկերանց։ Զարմանալի պատկեր է ներկայացնում ինքնավարութիւն ունեցող Թիւրքաց այդ նահանգը։ Նրա վարչական բոլոր բաժինների մէջ արագ առաջադիմութիւն է նկատվում, մինչդեռ ազատ Բօլգարիան ամեն բանի մէջ յետադիմական է։ Դրանից յետոյ զարմանալի չէ, որ Մակեդոնիայի բօլգարացիները աւելի գրավվում են Ֆիլիպպօպօլով, քան թէ Սօֆիայով։ Բօլգարական ֆինանսներն էլ շատ լաւ դրութեան մէջ չեն։ Վերջին ընտրութիւնները աւելի թանգ են նստել, քան թէ առաջ կարծում էին։ Այն 14 միլիօն ֆրանկ, որ մնաց պետական գանձարանի մէջ ազատամիտ մինիստրութենից յետոյ, արդէն վերջանում է, թէպէտ յայտնի չէ, թէ ինչ բանի վրա է գործադրված։ Ինչպէս երևում է, իշխան Ալէքսանդր չէ հաւատում իր հպատակներին. նա առանց պահապանների երբէք չէ դուրս գալիս, իսկ նրա պալատը խստութեամբ պահպանվում է։

ՖՐԱՆՍԻԱ

Օգոստոսի 22-ին ժիւլ Ֆերրիի նախագահութեամբ կայացաւ ֆրանսիական մինիստրների խորհուրդը պարլամենտական ընտրութիւնների հետևանքները քննելու համար։ Կառավարութիւնը յոյս ունի, որ կը կազմվի չափաւոր հանրապետական մեծամասնութիւն հանրապետական ձախակողմեաններից և հանրապետական միու-